

ליברליזם על פי האקונומיסט

פנקג' מישרה

האקונומיסט נודע זה מכבר כמגזין בעל השפעה יוצאת דופן. בתוך עשור מהקמתו כבר תיאר מרקס את המגזין הליברלי כזרוע מזרועות "האריסטוקרטיה הפיננסית", וכיום סביר שנמצא אותו הן באייפד של יזמים צעירים בניו דלהי והן במטוס הפרטי של ביל גייטס. ספרו החדש של אלכסנדר זבין מתאר מגזין שמאז הקמתו באמצע המאה התשע-עשרה ועד היום דגל פעם אחר פעם בעמדות הרסניות בשורה של צמתים היסטוריים. בתוך כך זבין מציג למעשה חקירה של היחסים הנזילים שבין הליברליזם, על מופעיו ההיסטוריים השונים, ובין קפיטליזם, אימפריאליזם, דמוקרטיה ומלחמה

אוקטובר 2020

ליברליזם כונן את העולם המודרני, אבל העולם המודרני הולך ופונה נגדו". תואנה זו עלתה במאמר שפורסם באקונומיסט בסוף שנת 2018 לרגל 175 שנה לכתב העת. "אירופה ואמריקה מצויות בעיצומה של מרידה עממית נגד האליטות הליברליות, שנתפסות כמי שמשרתות רק את עצמן ואינן מסוגלות, או אינן מעוניינות, לפתור את בעיותיהם של אנשים רגילים", ואילו סין הופכת בהדרגה לכלכלה הגדולה בעולם. מבחינת המגזין שנוסד כדי "להניף את דגל הליברליזם", זוהי התפתחות "מדאיגה ביותר".

נדמה כי מצב המשבר של הליברליזם הוא עובדה מוכרת לכל רוחב הקשת הפוליטית בימינו. ברק אובמה כלל את ספרו של פטריק דנין (2018) *Why Liberalism Failed* (Deneen) ברשימת הקריאה המומלצת שלו לאותה שנה; ולדימיר פוטין, מצידו, צוהל על שאבד הכלח על הליברליזם. הימין מאשים את הליברלים בקידום אינדיווידואליזם אנוכי וחומרנות גסה על חשבון לכידות חברתית וזהות תרבותית; אנשי המרכז טוענים שהאובססיה הליברלית לתקינות פוליטית ולזכויות מיעוטים דחפה מצביעים לבנים לחיקו של דונלד טראמפ; ואילו לפי השמאל המתחדש, עלייתה של הדמוגיה היא עונש על דוקטרינות הממשל

המצומצם של הניאו-ליברליזם הטכנוקרטי, שעיצבו את המדיניות באירופה ובאמריקה מאז שנות השמונים והכתיבו הפחתת מיסים, הפרטה, דה-רגולציה פיננסית, מאבק באיגודים וקיצוץ בשירותי הרווחה.

המתקפות על הליברליזם אינן תופעה חדשה. קרל מרקס כתב כבר בשנת 1843, שנת ייסודו של **האקונומיסט**, ש"גלימתו המרהיבה של הליברליזם נשרה מעליו, ורודנות מבחילה נחשפה לעיני כול". ניטשה התייחס בביטול אל ג'ון סטיוארט מיל, מחברו של הטקסט הליברלי הקנוני **על החירות** (1859), וראה בו "אוויל". תחת שלטון הקולוניאליזם, מבקרים כמו רומש צ'ונדר דאט (Dutt) בהודו וסון יאט-סן (Yat-sen) בסין ציינו את שיתוף הפעולה של הליברליזם עם האימפריאליזם המערבי; ואילו מוחמד עבדו, המופתי הגדול של מצרים, כתב ש"הליברליות שלכם, כך רואים בבירור, היא למענכם בלבד" (מיל אכן הצדיק את הקולוניאליזם בטענה שהוא יוליד לשיפור ה"ברברים"). מנקודת מבט שונה מאוד, הליברליזם ספג ביקורת במעצמות בעלות שאיפות אימפריאליסטיות כמו גרמניה (מצד קרל שמיט [Schmitt]), איטליה (מצד גאיטנו סלבמיני [Salvemini]) ויפן (מצד טוקוטומי סוהו [Sohō]). הוגים אנגלו-אמריקניים כמו ריינהולד ניבור (Niebuhr) וג'ון גריי (Gray) עמדו מאז על יחסיו הבעייתיים של הליברליזם עם דמוקרטיה וזכויות האדם ועל ביטחונו המופרז בכוחן של התבונה והקדמה.

אבל המגוון העצום של כיווני הביקורת מקשה עלינו להבין מהו בדיוק מושאה. שורשי המחשבה הליברלית מגיעים עד כתביו של ג'ון לוק על תבונת היחיד, התיאוריה הכלכלית של אדם סמית והאמפיריציזם של דייויד יום; אבל כיום דומה שהדוקטרינה מכילה בתוכה יסודות סותרים. הפילוסופיה של החירות האישית מבטאת הן שאיפה לחופש מהתערבות מדינתית בעניינים כלכליים (עמדה הקרובה לליברטריאניזם) והן דרישה שהמדינה תבטיח מידה מינימלית כלשהי של צדק חברתי וכלכלי - הליברליזם של הניו-דיל ושל מדינות הרווחה האירופיות. דמויות המופת של הליברליזם עצמן נעו בין הדרישות הללו. מיל, הגם שתמך באימפריאליזם הבריטי בהודו ובאירלנד, כינה עצמו סוציאליסט והתווה שאיפה להשיג "בעלות משותפת על חומרי הגלם בעולם". השפל הגדול דחק את ג'ון דיואי למסקנה כי "כלכלה סוציאליסטית היא האמצעי להשגת התפתחות אישית חופשית". ישעיהו ברלין דגל באי-התערבות של המדינה בהרצאתו המהוללת משנת 1958 על "שני מושגים של חירות"; אבל כעבור 11 שנים כבר הבין ש"החירות השלילית" מחמשת "את המוכשרים והאכזרים כנגד מי שיכולתם פחותה ומזלם לא שפר עליהם כל כך".

בגלל הסבך המושגי הזה הליברליזם הוגדר, במידה יוצאת דופן, על דרך השלילה. מבחינת הליברלים הצרפתים בראשית המאה התשע-עשרה, הליברליזם שימש להגנה מפני הסחף הקיצוני של היעקובינים ושל האולטרה-מלוכנים. מבחינת הליברלים ממנצ'סטר, תומכי הסחר החופשי במחצית המאה התשע-עשרה, הליברליזם היה אנטי-קולוניאליסטי. ליברלים בגרמניה, לעומת זאת, היו בעלי בריתם של לאומנים ואימפריאליסטים כאחד. במאה העשרים נעשה הליברליזם נס המערכה מול הקומוניזם והפשיזם. למעשה, לאחרונה נשמעה הטענה כי רק בדיעבד, אחרי שהליברליזם הפך לברירת המחזל בהתנגדות לאידיאולוגיות טוטליטריות, גובשו עבורו לכידות פנימית ואילן יוחסין אינטלקטואלי. לוק, שהיה נוצרי אדוק, לא נתפס כפילוסוף של הליברליזם עד ראשית המאה העשרים. עד אז המילה "ליברלי" גם לא הייתה חלק מן השיח הפוליטי בארצות הברית. בשנת 1950, כאשר ליונל טרילינג טען

שהליברליזם "אינו רק המסורת האינטלקטואלית השלטת בארצות הברית כי אם המסורת האינטלקטואלית היחידה", המונח כבר הפך בהדרגה למסמן כללי של יוקרה מוסרית - מילה נרדפת לדמוקרטיה, לקפיטליזם ואפילו, בפשטות, למערב; ומאז פיגועי 11 בספטמבר נדמה כי הליברליזם מגדיר את המערב יותר מתמיד במאבקו נגד אויבים לא ליברליים כמו הפשיזם האיסלאמי והרודנות הסינית.

האקונומיסט מתגאה בשיוכו למסורת האנגלו-אמריקנית הלוחמנית הזאת וטוען בלהט כי פעל לקידום התפיסה הליברלית מאז ייסודו. אלכסנדר זֶבִין (Zevin), היסטוריון באוניברסיטת העיר ניו יורק (CUNY), מקבל בספרו *Liberalism at Large* את הטענה הזאת ומספר לא רק את סיפורו של **האקונומיסט** אלא גם את סיפור השפעתו בעולם. השימוש ב**אקונומיסט** כמעין סוכן מתווך להבנת הליברליזם מאפשר לזבין לחמוק מאי-הסדר המושגי סביב הדוקטרינה. בבחינתו את הכרזות **האקונומיסט** ואת קווי המדיניות שניסחו מי שנשמעו לו, הוא מציג למעשה חקירה של שלל ה"ליברליזמים" שהופעלו בעולם לאורך 175 שנים. מתמונתו המצטיירת של המגזין אפשר בהחלט לומר כי (הודות לעוצמתה הצבאית, התרבותית והכלכלית של בריטניה ואחר כך של אמריקה) הוא עיצב את העולם המודרני, גם אם לא בדיוק באופן שבו ליברלים רבים מדמיינים זאת.

מבחינת השפעתו, **האקונומיסט** נודע זה מכבר כמגזין יחיד במינו. בתוך עשור מהקמתו כבר תיאר אותו מרקס כזרוע מזרועות "האריסטוקרטיה הפיננסית". בשנת 1895 קרא לו וודרו וילסון "מעין השגחה פיננסית לאנשי עסקים משני עברי האוקיינוס האטלנטי" (וילסון האנגלופיל חיזר אחר אשתו הסבלנית בעליל באמצעות ציטוטים מדברי וולטר בג'ט [Bagehot], עורכו המפורסם ביותר של **האקונומיסט**). במשך שנים התגאה העיתון בייחוס של קוראיו. כיום יש לו כמעט מיליון מנויים בצפון אמריקה (עוד יותר מאשר בבריטניה) ו-700 אלף בשאר העולם. מאז ראשית שנות התשעים הוא נחשב, לצד **הפיננשל טיימס**, לקול בריטי מתוחכם בזכות הגלובליזציה - הרחק מצרימת קולו של **הוול סטריט ג'ורנל**, המגויס מדי והאמריקני מדי.

על פי נתוני **האקונומיסט** עצמו, קוראיו הם הצרכנים העשירים והפזרנים ביותר מקרב כל קוראי המגזינים; מעל עשרים אחוזים מביניהם הצהירו כי החזיקו פעם ב"מרתף יינות משובחים". כמו אסטון מרטין, בית האופנה ברפרי ושאר מותגים בריטיים גלובליים, **האקונומיסט** נושא סביבו הילה אליטיסטית. "קשה להיות לבד בצמרת", קובעת אחת הפרסומות שלו, "אבל לפחות יש שם מה לקרוא". מאמריו, שכמעט כולם אינם חתומים, נערכו עד לא מזמן ממשדך בשכונת סיינט ג'יימס שבלונדון, מעוז של אנגליות מצוחצחת, שופע מועדונים פרטיים, חנויות סיגרים, כובענים וחייטים. העורכת הנוכחית שלו, זְנִי מינטון בֶּדְדוּס (Beddoes), היא האישה הראשונה שהחזיקה אי פעם במשרה זו. צוות העיתון, שבעיקרו הוא לבן, מגויס רובו ככולו מן האוניברסיטאות אוקספורד וקיימברידג', ושיעור יוצא דופן מקרב עורכיו החשובים הגיע מקולג' אחד באוקספורד - מגדלן. "היעדר הגיוון הוא יתרון", סיפר לזבין גדעון רחמן (Rachman), עורך לשעבר ב**אקונומיסט** שכותב כעת ב**פיננשל טיימס**, משום שהוא מייצר נקודת מבט נחרצת ולכידה. למעשה, הכותבים אינם מהססים לצרף לידעות ולניתוחים שלהם המלצות

מדיניות (למשל איך לפתור את בעיות האנרגיה של הודו). הכתבות קצרות בדרך כלל, אבל הכיסוי מקיף; גיליון יחיד עשוי לטפל בהתקוממות בדרום תאילנד, בתחבורה הציבורית בג'קרטה, במחירי הסחורות ובהתפתחויות האחרונות בתחום הבינה המלאכותית. בזכות אווירה זו של ידיעת-כול מושחזת, גדולים הסיכויים למצוא את העיתון גם באייפד של יזמים צעירים בניו דלהי וגם במטוסו הפרטי של ביל גייטס.

לָבִין, אשר בעליל רכש בקיאות גדולה בארכיוני המגזין, יש ידע עמוק על מנגנוני הפעולה שלו ועל קשריו ההיסטוריים עם כוחות פוליטיים וכלכליים. הוא מראה כיצד עורכיו וכותביו היו מחלוצי הדלתות המסתובבות המחברות תקשורת, פוליטיקה, עסקים ופיננסים; עם בוגרי העיתון נמנו מי שהיו לימים סגן הנגיד בבנק המרכזי של אנגליה, ראש ממשלת בריטניה, ונשיא איטליה. זבין מתאר כיצד בעלי תפקידים כאלה הגדירו, בצמתים מרכזיים בהיסטוריה, את יחסיו הנזילים תמיד של הליברליזם עם קפיטליזם, אימפריאליזם, דמוקרטיה ומלחמה.

גרסה מרוכזת של התזה הזאת אפשר למצוא בקריירה של גיימס וילסון, מייסדו ועורכו הראשון של **האקונומיסט**. וילסון, יליד סקוטלנד שהחל את דרכו כבעליו של עסק כובענות מקרטע, רצה שעיתונו יפתח ויפיץ את דוקטרינת הֶלְסֶה פֶר - "רק עקרונות טהורים", בניסוחו. הוא הביע התנגדות קולנית במיוחד לחוקי הדגן, מכסי מגן חקלאיים שעוררו התנגדות בקרב הסוחרים. חוקי הדגן בוטלו בשנת 1846, שלוש שנים אחרי פרסום גיליונו הראשון של המגזין, ואז החל וילסון להטיף במרץ למען סחר חופשי ובזכות הדיסציפלינה הכלכלית, שהייתה אז תחום ידע עולה. הוא נבחר לפרלמנט והחזיק במשרות שונות בממשלה הבריטית. הוא גם הקים בנק פאן-אסיאתי, שהיום ידוע בשם Standard Chartered, אשר התרחב במהירות בזכות המסחר באופיום עם סין. בשנת 1859 התמנה וילסון לתפקיד שר האוצר ההודי. הוא מת בהודו כעבור שנה, בעיצומו של ניסיון לשנות מן היסוד את המערכת הפיננסית שם.

במהלך הקריירה הקצרה שלו כעיתונאי "מגויס", וילסון הבהיר נחרצות למה התכוון כשאמר "עקרונות טהורים". הוא התנגד לאיסור על מסחר עם מדינות שהתירו עבדות, מן הטעם שאיסור כזה יפגע גם בעבדים וגם בצרכן הבריטי. בשנות הארבעים של המאה התשע-עשרה, כאשר תושבי אירלנד גוועו ברעב שנגרם במידה רבה בגלל הסחר החופשי - הבריטים התעקשו להמשיך בייצוא מזון מאירלנד למרות המחסור הקטסטרופלי ביבול - וילסון קרא לתרופה מן הסוג ההומיאופתי: עוד סחר חופשי. כשהתנגדות האירית נעשתה טורדנית, הוא יעץ לבריטים להגיב ב"דיכוי רב עוצמה, נחרץ אבל צודק". בקשיחות דומה נהג עם הסובלים מהתרחבות הפערים במולדתו. לתפיסתו, ממשלת בריטניה שגתה כשחייבה את חברות הרכבות לשפר את איכות השירות לבני מעמד הפועלים, שעד אז נאלצו לנסוע בקרונות מטען פתוחים: "היכן שהרווח הוא הגדול ביותר - שם זוכה הציבור לשירות המיטבי. הגבל את הרווח והגבלתֵּ באלף דרכים שונות את כושר ההמצאה". חוק בתי חרושת שאסר העסקת נשים מעל 12 שעות ביום נראה לו מזיק באותה מידה. באשר לחינוך הציבורי, וילסון סבר כי האנשים הפשוטים "צריכים לחנך את עצמם כפי שהם מזינים את עצמם".

האקונומיסט ביטא תפיסה שלפיה "אם החתירה למימוש האינטרס הפרטי אינה מוליכה לרווחה כללית כאשר מניחים לה לפעול בחופשיות אצל כולם במידה שווה, כי אז שום מערכת שלטונית לא תוכל להשיג רווחה כזאת". אבל התברר כי ההתנגדות למעורבות הממשלתית השתתקה במצבים שבהם נראה היה כי הליברליזם מאוים. בשנות החמישים של המאה התשע-עשרה, כותב ז'בין, מלחמת קרים, מלחמת האופיום השנייה והמרד ההודי "זעזעו את הליברליזם הבריטי בממלכה עצמה והביאו לחשיבה מחודשת עליו מעבר לים". תומכי הסחר החופשי חזרו וטענו שהוא הערובה הטובה ביותר נגד מלחמה, אבל התפשטותה של בריטניה ברחבי אסיה, שלעיתים תכופות הסחר החופשי כפה אותה באמצעות כידוני רובים, עוררה התנגשויות צפויות; ומבחינת **האקונומיסט**, כל מקום שבו "האינטרסים האימפריאליים [של בריטניה] עומדים בסכנה, המלחמה עשויה להפוך לצורך מוחלט שיש לקבלו בברכה".

בגידה זו בעקרונות הרחיקה, בין השאר, את איש העסקים והמדינאי ריצ'רד קובדן (Cobden), שעזר לוויילסון לייסד את **האקונומיסט** והיה שותף לתפיסתו המוקדמת כי הסחר החופשי הוא ערובה לשלום עולמי. לדידו של קובדן, הודו הייתה "מדינה שאיננו יודעים כיצד לשלוט בה", וההודים צדקו מבחינתו כשהתקוממו נגד רודנות כושלת. אבל עבור **האקונומיסט** של וילסון ההודים, כמו האירים, המחישו את "האופי הילידי... חציו ילד חציו פרא, מונע בדחפים פתאומיים וחפים מתבונה". פרט לכך, "המסחר עם הודו ייפסק אם הכוחות האנגלים ייסוגו". העורך הבא, וולטר בג'ט, שהיה חתנו של וילסון, הרחיב את כוח המשיכה של המגזין והעניק לדעות שבוטאו בו זוהר אינטלקטואלי מפתה יותר, אבל הקו המערכתי לא השתנה כמעט. במהלך מלחמת האזרחים בארצות הברית שכנע את עצמו בג'ט שמדינות הצפון, אשר בעבר נלחמו רק "נגד אינדיאנים עירומים ומקסיקנים מפגרים וחסרי משמעות", לא ינצחו לעולם את הקונפדרציה, שאותה הוא אהד באופן אישי. הוא סבר גם שמוטב כי ביטול העבדות יושג באמצעות ניצחון הדרום, ומעל הכול - הסחר עם מדינות הדרום יהיה חופשי יותר.

בדיונו בטעויות אלו ואחרות בשיפוט המערכת של **האקונומיסט**, ז'בין נזהר שלא להפגין עליונות מוסרית (virtue signalling) או להחיל סטנדרטים אנכרוניסטיים. נראה כי באמת ובתמים מסקרן אותו האופן שבו החזון הליברלי של חירות אישית והרמוניה בינלאומית "התגלגל", כפי שניסח זאת פעם ניבור, "לכדי מציאות עגומה של קפיטליזם בינלאומי הפועל לחיזוק כוחו בעולם בלי שום נקיפות מצפון או מעצורים פוליטיים". חלק מן ההסבר טמון בסוציולוגיית האליטות של ז'בין: להבנתו, הליברליזם משמש כאידיאולוגיה המאפשרת למעמד שליט עשיר, חזק ומרושת להעניק לעצמו לגיטימציה. גם מקומה של השאפתנות האישית לא נפקד ממנו. ארבע פעמים היה בג'ט מועמד לפרלמנט כנציג המפלגה הליברלית בבריטניה; כבן למשפחת בנקאים, הוא ראה בעצמו ובמגזין שלו מי שתפקידם ליעץ לדור חדש של בעלי הון בריטים נועזים. כהונתו כעורך חפפה את עידן ההון הגדול, שבה ההון הבריטי שינה את כלכלת העולם מקצה לקצה - הרחיב את ייצור המזון בצפון אמריקה ובמזרח אירופה, את ייצור הכותנה בהודו, את כריית המשאבים באוסטרליה ואת פרישת מסילות הברזל בכל רחבי העולם. על פי ז'בין, "על **האקונומיסט** של בג'ט הוטל למפות את העולם החדש הזה ולחבר בין התובנות התיאורטיות של הכלכלה הפוליטית ובין האנשים והמקומות שאליהם שלחו אנשי עסקים את כספם".

לחצי ההתפשטות הקפיטליסטית מעבר לים וניצני ההתנגדות אליה בתוך בריטניה עצמה חוללו שינויים נוספים בדוקטרינה הליברלית. ז'בין מתאר יפה כיצד התמודדו הליברלים עם הדרישה הגוברת לדמוקרטיה. בצעירותו קרא בג'ט את ג'ון סטיוארט מיל והוקיר אותו; אבל כעורך הוא לא הסכים איתו כמעט על דבר מעבר לצורך לתרבת את העמים הילידיים באירלנד ובהודו. מבחינת בג'ט, מחשבתו של מיל להרחיב את זכות הבחירה לנשים נראתה אבסורדית ממש. הוא התנגד גם להצעתו של מיל להעניק זכות בחירה לבני המעמדות הפועלים בבריטניה, והזכיר לקוראי העיתון כי "התאגדות פוליטית של בני המעמדות הנמוכים, בתור שכאלה ולמטרותיהם- שלהם, הוא רעה מן המעלה הראשונה". שלא במפתיע, **האקונומיסט** שיבח את מוסוליני (שהיה קורא נאמן) על הסדר שהשליט בכלכלה האיטלקית לאחר שסכסוכי עבודה זעזעו אותה.

ועם זאת, בראשית המאה העשרים כבר הלכה והתגבשה בעיתון ההכרה שבחברה מתועשת מתקדמת נדרש ריסון כלשהו לליברליזם הקלאסי, ושמיסוי פרוגרסיבי ומוסדות בסיסיים של רווחה חברתית הם מחיר שצריך לשלם כדי לנטרל את התסיסה הגוברת. מאז מציג העיתון את התפנית הזאת בתפיסתו כראיה לליברליזם הפרגמטי שלו. ז'בין מראה שזו הייתה תגובה רוויית טינה ללחצים דמוקרטיים מלמטה. יתר על כן, **האקונומיסט** שרטט גבולות ברורים לליברליזם הרחום החדש שלו. גם ב-1914 המשיך אחד מעורכי העיתון, פרנסיס הרסט (Hirst), להוקיע את "המכשפות המצווחות, הנאבקות, הנלחמות", שתבעו לעצמן זכות הצבעה למרות שחסרו כל יכולת לחשיבה תבונית. ההשוואה שערך בין הסופרג'יסטיות לשודדים רוסים וטורקים כשתיאר אותן כמי שבזוזות "נדרים קדושים, קשרי אהבה וחיבה, כבוד, רומנטיקה" עזרה לדחוף גם את אשתו לזרועות הסופרג'יסטיות.

כאשר גדל מספרם של בעלי זכות הבחירה וכאשר מנגנוני שוק חיזקו רודנים והאיצו סכסוכים בינלאומיים, נאלץ **האקונומיסט** לבסוף להתפשר על טוהר ערכיו. בשנת 1943, בספר שחגג מאה שנים לעיתון, עורכו דאז הודה כי שכבות נרחבות יותר בציבור ראו ב"אי-השוויון ובאי-היציבות" בעיה חמורה. **האקונומיסט** חלק על הסוציאליסטים "לא מצד התכלית שכיוונו אליה, אלא רק מצד השיטות שהציעו כדי להשיג אותה". עמדה זו שיקפה את ההכרה הרווחת משני עברי האוקיינוס האטלנטי, שלפיה ממשלות צריכות לעשות יותר כדי להגן על אזרחים מפני מערכת כלכלית תנודתית ובלתי יציבה. אבל מאז שנות השישים, **האקונומיסט** שב בהדרגה אל אידיאלי היסוד שלו.

בעשותו זאת הוא החמיץ את ההזדמנות לכוון מחדש, לעידן פוסט-קולוניאלי, ליברליזם שעוצב בשיאו של האימפריאליזם. עלייתן של מדינות לאום חדשות ועצמאיות ברחבי אסיה ואפריקה משלהי שנות הארבעים ואילך הייתה אולי ההתפתחות החשובה ביותר במאה העשרים. מאז מתמודד הליברליזם עם מבחן חדש שמציב לו הרוב הגדול של אוכלוסיית העולם: האם עמים ריבוניים חדשים, שחלק גדול מאוכלוסייתם עני ואינו יודע קרוא וכתוב, יוכלו לאמץ מיד את השוק החופשי ולמזער את המעורבות הממשלתית? האם תוכל מדיניות כזאת להצליח בלא השקעה ממשלתית מקדימה בבריאות, בחינוך ובתעשייה מקומית? אפילו ליברל בן המלחמה הקרה כדוגמת רמון ארון (Aron) פקפק באפקטיביות של ליברליזם מזן מערבי באסיה ובאפריקה. ובכל זאת לא היסס **האקונומיסט** להתבונן באומות הפוסט-קולוניאליות על אתגריהן המורכבים מבעד לדיכוטומיה הפשטנית של תקופת המלחמה הקרה, המבחינה בין עולם "חופשי" ו"בלתי חופשי". מכל מקום, עד שנות השבעים שאבו עורכי העיתון יותר

ויותר השראה מחוגים לכלכלה וממכוני מחקר - שם שלטו עקרונות ניאו-ליברליים טהורים מבית מדרשם של מילטון פרידמן ופרידריך האייק - ולא מתיאורטיקנים ליברליים של צדק כמו ג'ון רולס, רונלד דבורקין (Dworkin) ואמרטיה סן (Sen).

בשנות השמונים, התמיכה הנלהבת של המגזין בתפיסה הניאו-ליברלית של מרגרט תאצ'ר ורונלד רייגן הובילה לעלייה דרמטית בתפוצתו בארצות הברית (רייגן אף טרח להודות לעורך המגזין אישית על תמיכתו, במהלך ארוחת ערב). ידועה אמירתו של דין אצ'יסון (Acheson) כי "בריטניה איבדה אימפריה וטרם מצאה לעצמה תפקיד". אבל שום חרדה כזאת מאובדן המעמד לא הפריעה לאקונומיסט לחצות את האוקיינוס האטלנטי כדי לעשות לעצמו נפשות ולהגדיל את השפעתו. אחרי מלחמת העולם השנייה, כשארצות הברית הייתה לכוח ההגמוני הגלובלי החדש, הסתגל המגזין במהירות ל"פקס אמריקנה", למרות תרעומת קלה שפשטה תחילה בקרב האליטות הבריטיות באותה עת. הוא החל לרחוש כבוד רב לארצות הברית, שנראתה, כדברי אחד העורכים, כ"אח בוגר ענק, עוגן של ביטחון, אמון ויציבות לבני המשפחה החלשים יותר, ומקור לעצבנות ואי-ודאות לבריונים בפוטנציה".

פירוש הדבר היה תמיכה איתנה במעורבות אמריקנית מעבר לים, קודם כול בווייטנאם, שם, כפי שסיפר לָבִין ההיסטוריון וחבר המערכת לשעבר יו ברוגן (Brogan), הכיסוי של האקונומיסט היה בבחינת "תעמולת סי-איי-איי טהורה". העיתון הלבין את זוועות המלחמה ותיאר את טבח מי ליי ב-1968 כ"וריאציות מינוריות על התמה הכללית של טעויות שגברים עושים במלחמה". ב-1972, בעקבות הפצצות שטיח בצפון וייטנאם, המגזין כבר התלונן שהנרי קיסנינג'ר נוהג בצפון-וייטנאמים בכפפות של משי. מדיניות הנאמנות לאח הבוגר הענק גם קירבה במידה מסוכנת חלק ממקדמי הליברליזם לתחום גניבת הדעת. זָבִין מספר סיפורים צבעוניים על קנאי המלחמה הקרה במגזין, אנשים כמו רוברט מוס (Moss) למשל, שהכינו בחריצות את דעת הקהל העולמית להפיכה הצבאית בצילה שהפילה את המנהיג הנבחר סלבדור איינדה בשנת 1973. מוס טען כי "הגנרלים בצילה הגיעו למסקנה שלדמוקרטיה אין זכות להתאבד" (הגנרלים הביעו את תודתם באמצעות קנייה והפצה של כמעט עשרת אלפים עותקים של המגזין). זָבִין מספר שכאשר שמע מוס על מותו של איינדה, הוא רקד במסדרונות האקונומיסט ושר "האויב שלי מת!". כעבור זמן התמנה מוס לעורכו של עיתון שעמד בבעלותו של אנסטטסיו סומוזה, רודן ניקרגואה שנתמך בידי ארצות הברית.

אחרי נפילת המשטרים הקומוניסטיים בשנת 1989 מיהר האקונומיסט לקחת על עצמו תפקיד פעיל ביותר ברוסיה ובמזרח אירופה, תחת סיסמאות ההפרטה והדה-רגולציה. הכלכלן ג'פרי סאקס, שפעל אז לעיצובן מחדש של "כלכלות מעבר" באזור, טבע מעל דפיו את המונח "טיפול בהלם" לקו המדיניות הזה. ההנדסה הכלכלית-חברתית המחודשת הייתה אכזרית; משכורות ושירותים חברתיים קרסו, וב-1998 התמוטטה המערכת הפיננסית ברוסיה. חודשים מספר לפני האסון עדיין הילל האקונומיסט את ה"דינמיות, הפיקחות והחזון" של אנטולי צ'ובאיס (Chubais), הפוליטיקאי שמכר את נכסי רוסיה לאוליגרכים ואשר הפך בעקבות זאת לאיש הציבור השנוא ברוסיה. מחקר שפורסם בכתב העת לנסט בשנת 2009 העריך כי "הטיפול בהלם" גרם למותם בטרם עת של מיליוני רוסים, מרביתם גברים בגיל התעסוקה. האקונומיסט מעולם לא היכה על חטא, ועמד על כך ש"הטרגדיה ברוסיה נבעה מכך שהרפורמה הייתה דווקא איטית מדי ולא מהירה מדי".

"מי יכול לסמוך על אמריקה של טראמפ?" שאלה לאחרונה כתבת שער באקונומיסט, שסקרה בעגמומיות את חורבן ה"פקס אמריקנה". התהפוכות הפוליטיות של השנים האחרונות אולי השאירו את העיתון בודד בפסגה עוד יותר מאשר בכל תקופה אחרת בתולדותיו; המאמרים שחגגו את יום השנה שלו ב-2018 הוצגו כמניפסט ל"חידוש פניו של הליברליזם". רק עשר שנים קודם לכן, בפרוץ המשבר הכלכלי העולמי, הצליח המגזין לגבור על ספקנותו הקמאית ביחס לכל התערבות ממשלתית ותמך בחילוץ הבנקים, בטענה כי זו השעה "לשים בצד את הדוגמה והפוליטיקה". הוא גם המשיך לסנגר על קווי מדיניות ניאו-ליברליים בטענה ש"מנהלי המערכת הם האשמים, ולא המערכת עצמה". כעת, משנכלם סוף סוף - אם לא בשל המשבר הפיננסי כי אז בגלל השלכותיו הפוליטיות האיומות - נאלץ העיתון להודות ש"הליברלים התרגלו יותר מדי לכוח" ו"היו עסוקים מדי בשימור הסטטוס קוו". המניפסט של יום השנה העלה אפוא על נס את הרעיון של "ליברליזם להמונים". אבל להתבוננות העצמית יש גבולות: המניפסט ציטט בהתפעלות את מילטון פרידמן על הצורך להיות "רדיקלי", הקים לתחייה את הפנטזיה של הסנאטור ג'ון מקיין על "ליגה של דמוקרטיה" כחלופה לאו"ם, ולעג לדור המילניום המסרב להיאבק למען "הסדר העולמי הליברלי" הישן. כתבת שער חדשה יותר הזהירה את "הבוסים האמריקנים" מפני תוכניותיה של אליזבת וורן לטפל בפערים החברתיים, והחייתה אקסיומות פרידמניות על האופן שבו "הרס יצירתי" ו"כוחם הדינמי של השווקים" הם שיעזרו למעמד הבינוני באמריקה.

אין ספק בדבר כנותו של האקונומיסט לגבי רצונו להיות יותר "מודע" (woke). על פי תדריך שהעביר בשנת 2016 למפרסמים, הוא מחפש יותר קוראות; והוא משתוקק להפריך את התפיסה כאילו אינו אלא "מדריך יהיר ומשמים לגברים שזמנם עבר". ב-2002 הוא עוד מיהר להגן על ביורן לומבורג (Lomborg), שפקפק בעצם קיומו של משבר אקלים, אך בסתיו האחרון כבר הקדיש האקונומיסט גיליון שלם למצב החירום האקלימי. ואף על פי כן, ייתכן שהוא יתקשה עוד יותר ממרבית הממסד האנגלו-אמריקני הישן לבחון את מעמדו הפריבילגי. מגבלותיו נובעות לא רק מתרבות אינטלקטואלית צרת אופקים ובלתי מגוונת במפגיע אלא גם מסגנונו האופייני, הנוטה נטיית יתר ללעומתיות. ביקורת שפרסם בשנת 2014 על ספר בשם *The Half Has Never Been Told: Slavery and the Making of American Capitalism* האשימה את המחבר בהיעדר "אובייקטיביות", והתלוננה על כך ש"כמעט כל השחורים בספרו הם קורבנות, וכמעט כל הלבנים הם נבלים". בעקבות מחאות משך העיתון את הביקורת. אבל סקירה שפרסם לאחרונה בנושא דחף הפרטה בברזיל - "ז'איר בולסונרו הוא פופוליסט מסוכן, עם כמה רעיונות טובים" - מרמזת שקשה למתן את מה שהעיתונאי ג'יימס פלוז (Fallows) כינה פעם "סגנון הוויכוח האוקספורדי" של העיתון, עמדה שיש לה "ביטחון מופרז בצדקתה ובעליונותה".

השאננות הזאת, שנוקטיה ניזונים מהוודאות כי הם שכונו את העולם המודרני, אינה יכולה שלא לצרום בחברות המקוטבות כל כך של בריטניה וארצות הברית. שני הדמגוגים הבלונדיים המנהיגים כיום את שתי הדמוקרטיות ה"ליברליות" הוותיקות בעולם הם עדות חיה למעמד שליט אשר במהלך שורת אירועים ותהליכים - משבר פיננסי עולמי, פערים מתרחבים והתערבויות צבאיות כושלות בחלקים

נרחבים של המזרח התיכון, מרכז אסיה וצפון אפריקה - כילה כל סמכות ולגיטימציה שנהנה מהן בעבר. המוניטין של אנגליה כחברת מופת ליברלית, שמילא תפקיד מרכזי כל כך בליברליזם של המלחמה הקרה, נחרב גם בעקבות אסון הברקזיט.

דגמים ישנים של ליברליזם נתפסים כמגבילים את האפשרויות הגלומות בפוליטיקה, במיוחד בעיני הדור הצעיר. אבל יש לזכור שמבקרי הליברליזם החדשים הללו אינם מבקשים להרוס אותו אלא לממש את הבטחתו לחירות אישית. בדיוק כמו ג'ון דיואי בשעתו, הם מחפשים צורות מתאימות של פוליטיקה וכלכלה לעולם שהקפיטליזם והטכנולוגיה שינו אותו כליל; הם מבקשים ליברליזם להמונים, ולא רק לשליטיו המקושרים. במובן זה, לא הליברליזם שרוי במשבר כי אם תועמלניו מטעם עצמם, שנתפסים היום, בצדק, כשותפים לפירוק העולם המודרני.

פנקג' מישרה (Pankaj Mishra) הוא מסאי וסופר שחי בלונדון ובהודו. מאמר זה פורסם לראשונה במגזין *The New Yorker* בנובמבר 2019. תרגום: יניב פרקש.
